

Türk Miti Tasavvurunda Anne Arketipi: Günümüze Yansıyan Geleneksel Uygulamalar*

The Mother Archetype in Turkish Myth Conception: Traditional Practices Reflected to the Present Day

Fatma Şule Bilgiçⁱ, Aysu Yıldız Karaahmetⁱⁱ

ⁱÖğr. Gör., Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-5950-2553>

ⁱⁱDr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, <https://orcid.org/0000-0003-1134-9016>

Öz

Amaç: Bu çalışmada, Türk miti tasavvurunda anne arketipleri ve günümüze yansıyan geleneksel uygulamaların irdelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Monografi türündeki çalışma literatür taraması şeklinde gerçekleştirildi. Çevirim içi literatüre ulaşmak amacıyla PubMed, CINAHL, Scopus, Google Akademik, ULAKBİM ve Science Citation Index veri tabanlarında Şubat 2023'e kadar, "Anne", "Arketip", "Mit", "Lilith", "Umay", "Albastı", "Geleneksel Uygulamalar", "Doğum", "Lohusalık" anahtar kelimeleri ile tarandı, elde edilen makaleler genel hatları ile irdelendi.

Bulgular: Yapılan değerlendirmeye göre Türk mit tasavvurundaki anne arketipinin olumlu ve olumsuz özelliklerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Anne arketipi Umay, Od Ene, Ak kızlar, Maygıl, Yer-sub, Ak Ene ve Ana tezahürleri ile bakıp, büyüten, koruyan, şefkat gösteren, ilham veren olumlu özelliklerinin yanında Alkarısı, Yalmavuz, Kara kızlar, Kocakarı ve Cadı tezahürleri ise korkutan, yutan, yakan ve öldüren olumsuz özellikleri ile birlikte yer almaktadır. Olumlu anne arketipinin başlıca özelliği besleme ve koruma üzerinedir. Umay ana bu özellikler ile ilişkilidir. Anne arketipinde bir kadının, anne olması için doğurması gerekmez. Zaten temel anlamda besleme ve koruma misyonu doğrultusunda bir kadın bir çocuğu sahiplenmiş, bakıp beslemişse anne olarak kabul edilir.

Sonuç: Tek tanrılı semavi dinler öncesi Türk mitlerinde Umay ve Albastı kültü günümüz uygulamalarını şekillendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Albastı, Umay, Ana, Kült, Geleneksel Uygulamalar.

ABSTRACT

Objective: This study aimed to compile the mother archetypes in Turkish myth conception and traditional practices reflected to the present day.

Method: Within the scope of the monograph-type study, the literature search was carried out in PubMed, CINAHL, Scopus, Google Scholar, ULAKBİM and Science Citation Index databases until February 2023, "Mother", "Archetype", "Myth", "Lilith", "Umay", "The subject was examined in general terms by scanning with the keywords "Albastı", "Traditional Practices", "Birth", "Postpartum". The obtained articles were examined in depth.

Results: According to the evaluation, it is seen that the positive and negative features of the mother archetype in Turkish myth imagination are used together. The mother archetype, Umay, Od Ene, White girls, Maygıl, Yer-sub, Ak Ene and Ana, in addition to its positive features that look, magnify, protect, show compassion and inspire, Alkarısı, Yalmavuz, Black girls, Crone and Witch manifestations are frightening, It is included with its negative features that swallow, burn and kill. The main feature of the positive mother archetype is nurturing and protection. Umay main is associated with these features. In the mother archetype, a woman does not have to give birth to become a mother. In a basic sense, if a woman has adopted, looked after and fed a child in line with her mission of nourishing and protecting, she is considered a mother.

Conclusion: Umay and Albastı cults shape today's practices in Turkish myths before monotheistic monotheistic religions.

Keywords: Albastı, Umay, Ana, Cult, Traditional Practices.

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2023;13(3):504-509

DOI: 10.31020/mutfd.1262070

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 08 Mart 2023; Kabul Tarihi - Accepted: 03 Eylül 2023

İletişim - Correspondence Author: Fatma Şule Bilgiç <sulebilgicc@outlook.com>

Giriş

Anaerkil dönemden günümüze kadar süregelen kadınların konumu, olumsuz anlamda değişime uğrayarak kadının ötekileştirilmesi ve baskılanması şeklinde devam etmektedir. Şifa vermek, şifa veren otlarla ilgili bilgi kaynağı olan kadının misyonu kadının şeytani yönlerden biri olarak algılanmıştır. Özellikle Orta Çağ, kadın katliamının yapıldığı karanlık bir vahşet dönem olarak tarih sayfalarında yer almıştır. Engizisyon mahkeme kararlarıyla, kadınlar işkence görmüş cadı oldukları gerekçesiyle diri diri yakılmıştır.¹⁻³ Kadınlara, tarihin büyük bir bölümünde büyücü, cadı gibi baştan çıkartıcı roller yüklenilmiş ve bu roller kadınların üzerine bir elbise gibi giydirilmiştir. Kadınların cadı ya da büyücülükle yaftalanmasının kökeninin kendi anlatıları ya da faaliyetlerinden dolayı olmadığı onların cadı olduğunu ispatlamaya çalışan erkek egemen/ataerkil sistemden dolayı olduğu düşünülebilir.¹⁻³

Bu bağlamda çalışmada, Türk miti tasavvurunda anne arketipleri ve günümüze yansıyan geleneksel uygulamalara ilişkin irdeleme yapılarak konuyla ilgili alanlara bilimsel katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Online olarak PubMed, CINAHL, Scopus, Google Akademik, ULAKBİM ve Science Citation Index veri tabanları 1-28 Şubat 2023 tarihleri arasında taranmıştır. Veri tabanlarında “Anne”, “Arketip”, “Mit”, “Lilith”, “Umay”, “Albastı”, “Geleneksel Uygulamalar”, “Doğum”, “Lohusalık” anahtar kelimeleri kullanılarak bilimsel makalelere tarandı. Elde edilen makaleler derinlemesine irdelendi. Çalışma yazım aşamasında önce Arketip ve Anne Arketipi tanımları olumlu ve olumsuz özelliklerine göre tanımlandı, sonra sırasıyla İyi Anne: Ak Ene, Umay Kültü, Cadı Anne: Albastı Kültü, Albastı’dan Lilith’e alt başlıklarıyla literatürde yer alan geleneksel uygulamalar ve inanışlardan kısaca bahsedildi.

Arketip ve Anne Arketipi

Arketip, bir durum ve yerin imgesi olarak tanımlanmaktadır. Arketip, evreni algılama ile ilgili kritik noktalarda belirir. Jung’a göre arketip, “ortak bilinçdışını oluşturan yapısal öğeler” olarak tanımlanır. Arketipler, bilinçlenmeye giden yolda yapı taşıdır ve bilinçlenme sürecindeki kavramlaştırma eylemi olarak tanımlanabilir. İbn Arabî’nin “değişmez öz” ve Alevi-Bektaşî terminolojisindeki “zuhur” kavramlarını Jung tarafından tanımlanan “arketip” kavramıyla ilişkilendirmek mümkündür.⁴⁻⁶

Anne arketipi, evren, yaratılış ve varoluşu anlamının ilk basamağıdır. Toplum ve toplulukların yaratılış ve varoluş ile dünya görüşlerine göre bir bebeğin annesinin karnından başlayarak, dünyayı ve varoluşu annesi aracılığıyla tanınmasının yansımaları, temelde anne arketipinde bulunur. Anne arketipinin bir parçası “Yüce veya büyük ana” kavramıdır. Yüce veya büyük ana kavramının menşei çok tanrılı dinler tarihidir ve ana tanrıça tiplemesinin çeşitli özelliklerini kapsar.^{5,6}

Genel anlamda arketipler, çeşitli olumlu ve olumsuz özelliklerden oluşmaktadır. Benzer olarak anne arketipinde de olumlu/olumsuz, iyi/kötü özellikler tanımlanmıştır. Jung’un tanımladığı anne arketipinde temel özellikler iki ayrı noktaya odaklanmaktadır. Bu noktalardan biri olumlu özellikleri işaret eder ve us sınırlarının üstünde bilgelik ve ruhsal yücelik; taşıyan, besin sağlayan, bakıp büyüten, bereket ve iyi olan ve sihirli dönüşüm, yeniden doğuşu temsil eder. Karanlık olan, zehirleyen, kaçınılmaz, baştan çıkarıcı, korku uyandıran, gizli, saklı ve uçurum şekilleriyle tasvir edilen anne arketipi olumsuz özellikleri işaret etmektedir.⁶⁻⁸

⁸ Türk mitlerini yansıtan anne arketipinin temel özelliklerinin olumlu temsilini “Ak Ene”, “Umay”, “Od Ene” kültürü karşılarken olumsuz özelliklerin temsilini “ateş ruhu” ve “Alkarısı” kültürü karşılamaktadır.⁹⁻¹¹

İyi Anne: Ak Ene, Umay Kültü

Tarihi kaynaklarda ilk kez Göktürk yazıtları ve Orhun Âbidelerinde Umay’a rastlanır. Umay insanın doğup büyümesinden sorumlu ruhtur. Genel adı ‘iduk yersub’ olarak Orhun Yazıtları’nda geçen Umay, “nehir, orman, dağ, yağmur” gibi tabiatın koruyucuları olan ruhlardır. Ruhlara adanan ve saliverilen her hayvan

“ıduk” diye adlandırılır. Türk mitlerinde anne kavramı toprak ana ve yer kavramı, “kutsal toprak, ıduk, yer, sub ve su” kavramlarıyla bütünleşmiştir.¹² Yaratılışa dair anlatmalarda anne arketipinin örneği olarak “Ak Ene”ye rastlanmaktadır. Mitolojik evrensel anne figürü, kozmosa, besleyen ve koruyan ilk varlığın dişil yanlarını yüklemektedir”.^{10,11}

Türk mitlerinde yaratılışa dair anlatmalarda “Ak Ene”, sadece uçsuz bucaksız bir su varken ve daha hiçbir şey yaratılmamışken, sulardan yükselerek, Tanrı Ülgen’e yaratmaya dair ilhamını verip doğduğu yere yani suya tekrar geri dönmüştür. Ak Ene’nin cisimsel olmayan ışıktan olan bedeni vardır. Her şeyden önce var olan su ve sudan var olan Ak Ana, Ak-Ene, Ak İne’dir. Suyun her şeyden önce olması Ak Ene’ye yaratıcı özelliğini kazandırır. Su, yaratıcı olma özelliğinden dolayı dişildir ve anne arketipinin başlıca sıfatlarından biri olmuştur. “Su”, yaratıcı potansiyelin, doğurganlığın, ana rahminin sembolüdür. Bilinç/insan sudan çıkar, doğar”.^{5,13}

Olumlu anne arketipinin başlıca özelliği besleme ve koruma üzerinedir. Umay kültü, plasenta ile ilişkilendirilmiştir. Plasenta ile olan ilişki, bebek anne karnındayken, onun yaşamsal ihtiyaçlarını sağlaması, beslemesi ve korumasından kaynaklı olması ile açıklanmaktadır. Türkler, doğumda bebekten sonra doğan plasentaya, son veya eş demektedir. Kırgız ve Kazak kadınları toplu bir tören biçiminde doğum sonrası eşi toprağı gömdükten sonra etrafını tütsülerler. Ayrıca Umay’ın insan ve hayvan yavrularının hayatlarının ilk aşamasının koruyucusu olma misyonu vardır. Umay kültü koruyuculuk çevresinde yoğunlaşmaktadır. Tıpkı çocuğun aile ve ocağı tamamlamadaki rolü gibi Umay’da çocukları koruduğundan dolayı ailenin varlığını koruma ve sürdürmesinde koruyucu işleve sahiptir. Koruyucu rol Jung’un anne arketipinde tanımladığı olumlu özelliklerden olan koruma prensibine benzemektedir. Anne arketipinde bir kadının, anne olması için doğurması gerekmez. Zaten temel anlamda besleme ve koruma misyonu doğrultusunda bir kadın bir çocuğu sahiplenmiş, bakıp beslemişse anne olarak kabul edilir.^{6,7,14}

Umay ile annelik kavramı bütünleşmiştir. Umay, “İmi”, talih kuşu anlamında kullanılır. “Ayısıt” olarak adlandırılan ruhlar Umay’ın doğum ve koruyuculukla ilgili işlevlerini üstlenmişlerdir. Ayısıt, yaratıcılık, bereket, refah sağlayan dişi ruhlardır. Ayısıt’ın bir kısmı bebek ve lohusaları, bir kısmı ise hayvan yavruları ve dişi hayvanları korumakla görevlidir. Ayısıt’ın çevrede yer alan ve dağınık halde olan yaşam unsurlarını “kut” denilen bir forma dönüştürerek anne karnındaki bebeğe üfleyip can verdiğine inanılır. Ayrıca bu külte göre Ayısıt’ın timsalinin kuğu kuşları olduğuna inandıklarından onlara dokunulmaz. Ayısıt, gökyüzünden yeryüzüne, gümüşten tüyleri olan beyaz kıvrak silüetinde iner. Çocuğu olmayan kadınlar, Ayısıt’a çocuklarının olması için dua eder, genç kızlar ise Ayısıt adına “tangara” adında put yapıp yataklarının altına saklarlar. Gebe kadınlar doğumuna yakın zamanda evlerini temiz tutar, çocuk ve yavru hayvanları sever ve onları doyururlar. Ayısıt doğum sırasında geldiğinde herkesin neşeli, mutlu ve tok olması gerektiğine inanılır. Türkiye’de kuşun başa konması talih, kuşun kişinin üstüne pislemesinin uğurlu sayılması ya da “başına devlet kuşu konması” ya da “Huma kuşu kondu” deyimlerinin şans ile ilişkilendirilmesi Umay kültüyle bağlantılıdır. Umay’ın bir kuş olduğuna inanılan Orta Asya’da da benzer inanışlara rastlanmaktadır. Geleneksel olarak günümüze yansıyan bir diğer inanış ise doğumlardan sonra yiyecek dağıtılması “doğum aşı dökülmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu inanış Umay’a adanan kanlı/kansız kurban törenlerinin günümüze yansımalarıdır.^{6,9,10,14,15} Pek çok anlatmada yer alan anne ve ideal eşin özellikleri de Umay’ın özellikleri ile benzerdir. İdeal eş ve anne kavramları, Dede Korkut eserlerinde de yer alır. Dede Korkut anlatmalarındaki ideal eş ve anne tipine örnek olarak; Tepegöz’ün annesi olan Peri Kız, Deli Dumrul’un Annesi, Deli Dumrul’un Eşi, Bay Böri’nin Eşi, Dirse Han’ın Hanımı, Kan Turalı’nın Annesi, Boğaç Han’ın Annesi, Burla Hatun, Bamsı Beyrek’in Annesi, Begil’in eşi, Segrek’in annesi yer almaktadır.¹⁷

Cadı Anne: Albastı Kültü

Türkler arasında geniş bir coğrafyaya yayılmış inanış olarak Alkarısı adlı kötü ruhun, lohusa kadın ve bebeği öldürüp ciğerlerini suda yıkayıp yemek istediğine inanılmaktadır. Genel anlamda ve Jung’a göre olumlu

özellikleri simgeleyen Umay Ana kültünün bittiği yerde olumsuz anne arketipi özelliklerin timsali Alkarısı kültü başlar.^{6,9,10} Anneden cadiya dönüşen Albastı “Albis Al, Al Karısı, Al Ana, Albız, Albastı, Albas, Almis, Almis” şeklinde adlarla anılan, Umay’dan türetilmiş bir ruh ya da ilahdır. Fakat Umay’ın aksine kötü ruhlar zümresindedir. Albastı kültüne göre ruh lohusa kadınlara eziyet eder ve lohusa hummasına (albastı) neden olur. Yine kadın olarak tasvir edilen Albastı’nın Ulu Ana, İlâhe Ana inanişından geldiğine inanılmaktadır. Çünkü Ulu Ana hem koruyucu hem de ölümü getirendir.^{6,9,18}

Kırgız, Kazak ve Başkurtlar’ın inanişına göre Kara Albastı ve Sarı Albastı vardır. Özelliklerine göre farklılık gösteren bu iki Albastı’dan Sarı Albastılar, hoca, baksı, şamanların duası ile insanlardan uzaklaştırılabilir. Sarı Albastılar, şarlatan olarak adlandırılır. İnsana yaklaşmak için ona zarar vermeyeceğine söz verip ilk fırsatta zarar verirler. Kara Albastılar, ise Sarı Albastıların zıttı olarak daha ciddi ve ağırbaşlı kabul edilir. Albastı’nın erkekle özdeşleşen silah, tüfek, bıçak, tüfeğin/silahın sesi, demircilik ve ocaklı erkekler ile onların mendil veya külâhından korktuğuna inanılır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde mekanda çelik, erkek at ve mavi boncuk olduğunda Albastı’nın korkarak kaçtığına inanılır.^{10,14} Farklı coğrafyalarda Albastı’nın korkutulmasına yönelik yaygın olan inaniş erkek ve erkek ile ilişkilendirilen unsurlardır ve bu durum Albastı’nın ataerkilliğe düşman olduğu inanişından doğduğuna inanılır. Albastı, ataerkil düzende, erkek egemen inanişın ilkelerini kabul eden ve buna uyan kadınlar ile onların çocuklarına düşman bir yer altı savaşıdır. Albastı, ataerkil düzenin yıpratıldığı bir doğaüstü varlığın günümüze yansıyan kalıntısı olarak düşünülebilir.^{6,10,14}

Albastı’dan Lilith’e

Semavi dinler döneminin başlaması ile birlikte Lilith tasviri doğar. Albastı kültü ile Lilith pek çok açıdan benzerlik gösterir. Semavi dinlerde Umay’dan alınan yaratılış ve anne miti Havva ve Adem’e verilirken Albastı, Lilith kültü ile özdeşleşir. Semavi dinlerde yaratılış ile ilgili ilk yaratılan kadın Lilith’tir. İnanişına göre Lilith’in başkaldırısı sonrası yerine sonradan Havva yaratılmıştır. Lilith’e dair ulaşılabilen kronolojik olarak en eski izlere ilk Sümerler Gılgamış Destanı’nda sonra ise Yahudi kültürüne ait Ben Sira Alfabeti’nde rastlanmaktadır. Ben Sira Alfabeti anlatısına göre Lilith, Âdem ile kendisinin eşit yaratıldığını savunmuştur. Bağımsızlığı için Âdem ile cinsel ilişkiyi reddederek cennetten çıkarılmıştır. Bu durum sonrasında Lilith’in intikam amacıyla insanlara musallat olan dişi bir şeytana dönüştüğüne inanılır. Lilith itaatsizlik, ölüm ve kaos ile ilişkilendirilen bir kötülük timsali olmuştur. Yaratılan ilk kadın olduğuna inanılan Lilith’in eşitlik istemesi ve başkaldırısı itaatsizlik ve ölüm gibi olumsuzluklarla nitelendirilmesi olumsuz kadın algısı ve mizojinin (kadın düşmanlığının) geçmişten günümüze yansımasıdır.^{3,14}

Umay, Alkarısı, Albastı ile ilgili Günümüze Yansıyan Geleneksel Uygulamalar

Halk hekimliğinde albastı olarak nitelendirilen rahatsızlığın zemininde depresyon olduğu düşünülmektedir. Modern tıp tarafından tüm bulgu, teşhis ve tedavi yöntemleri izah edilmekle birlikte bugün halk arasında bu rahatsızlığa sebebiyet veren unsurun dişi bir şeytan/cin olduğuna inanılmaktadır.¹⁹

Halk arasında Albastı’dan uzak durmak ve korunmak için alınan bazı önlemler ve geleneksel uygulamalar bulunmaktadır. Albastı’nın saklandığı yerler olarak kabul edilen söz konusu mekânlara besmeleyle ve destur çekilerek girilir. Lohusanın bulunduğu odada Kur’an-ı Kerim, ayna, makas, bıçak, süpürge nazarlık, sarımsak, çörek otu, soğan bulundurulur. Lohusanın başına al kurdele ya da al yazma bağlanır ve odasında sürekli lamba yakılır.^{10,14,20,21}

Azerbaycan Türkleri arasındaki inanişına göre, Hz. Muhammet’in kızı Fatmatül-Zehra, lohusaları Albastı’dan korur. Onun adını anan kadına Albastı musallat olmaz. Albastı’dan korunmak için kadının yastığının altına kurt derisi koyulur. Alınan bütün önlemler sonrası lohusanın halen morarma, sayıklama, bayılma ve ağrısı varsa hoca ya da ocaklı çağrılır. Tüfek atılıp, tencere kapakları vurularak gürültü yapılır. Albastı anında lohusa kadınlara daha önce albastıyı yakalayan ocaklı kişilerin adını zikretmesi söylenir. Albastı’nın o ismi

duyduğunda bebeği bırakıp kaçacağına inanılır. Albastı, iğne batırılarak, dua okunarak ya da Albastı atın üstünde ya da elinde bebekle koşarken bir halatla, kesici bir aletin fırlatılmasıyla yakalanabileceğine inanılmaktadır. Yakalayan kişinin sülalesine zarar vermeyeceğini söylemesi şartıyla serbest bırakılır ya da ev işlerinde kullanılır. Kimseye zarar vermemesi koşuluyla, Albastı'yı serbest bıraktığı takdirde yakalayan kişi "al ocaklısı" olabilmektedir. Ocaklının şahsi bir eşyası lohusanın yanında bulunursa, Albastı lohusadan uzak durmaktadır. Albastı'nın sebep olduğu olumsuzlukları sadece al ocaklısının giderebileceğine inanılır.^{10,14,20,21}

Sonuç

Türk mitleri tasavvurunda Umay, Od Ene, Ak kızlar, Maygıl, Yer-sub, Ak Ene ve Ana tezahürleri bakıp, büyütmesi, koruması, şefkat göstermesi, ilham vermesi ile olumlu; Alkarısı, Yalmavuz, Kara kızlar, Kocakarı ve Cadı tezahürleri ise korkutması, yutması, yakması ve öldürmesi ile olumsuz anne arketipinin iki parçasını oluşturur. Türkiye'de annelik ile ilgili olumsuz anne arketipinin temsili olan Albastı'ya ve olumlu annelik arketipinde ise Umay'a ilişkin geçmişten günümüze halen geleneksel uygulamalar ve inanışlar olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili literatür oldukça kısıtlıdır. Kadın çalışmaları temelinde konunun farklı perspektiflerde ele alınarak yapılmıştır bu alanda daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Unutulmamalıdır ki tarih tekerrürden ibarettir ve bugün rutinleşmiş pek çok uygulamanın menşei binlerce yıllık geçmişe dayanmaktadır.

Bilgi

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Fatma Şule Bilgiç: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme

Aysu Yıldız Karaahmet: Kaynak taraması, makale yazımı, danışmanlık/denetleme, eleştirel inceleme

Kaynaklar

1. Ercan CA. Mitolojide Kadın, Toprak ve Kötücül Kadın İmgesi. Proceedings Book, 2019;225.
2. Badinter, Elisabeth. Annelik Sevgisi. Çeviren:K. Çelik. İstanbul:Afa Yayınları, 1992.
3. Yeter SC, Özcan K. 'Lilith'figürü üzerinden mitoloji ve dinlerdeki kadın algısına feminist perspektiften bakış. Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 2022;(26):506-525.
4. Dursun A, Torun D. Türk halk anlatılarında anne arketipi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 2020;13(30):537-554.
5. Saydam B. Deli Dumrul'un Bilinci "Türk İslam Ruhü" Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi. İstanbul: Metis Yay., 1997.
6. Fedakâr P. Besleyen mi, öldüren mi: Türk mitik tasavvurunda anne arketipinin antropomorfik görünümleri. Millî Folklor 2014;26(103):22-27.
7. Korucu AA. Freudyen ve Jungiyen yaklaşımlarla anne olgusu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2019;23(1):133-143.
8. Gürses İ. Jung'cu Arketip Teorisi bağlamında tasavvufî öykülerin değerlendirilmesi: Sîmurg Örneği. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2007;16(1):77-96.
9. Azar B. Ulu Ana'dan Albastıya değişim/dönüşüm sürecinde: Umay. Külliyyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi 2019;(7):1-7.
10. Kaya M. Türk Mitolojisinde Anne, Psikanaliz Yazıları, Annelik, İlkbahar 2007, Bağlam Yay., s. 75-97.
11. Yılmaz O. Sanatın arketipi olarak anne imgesi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2010;34(2).
12. Bayat F. Türk Mitolojik Sistemi 1. Ankara:Ötüken, 2007
13. Türk Mitoloji Sözlüğü. Erişim Adresi: <https://web.archive.org/web/20121209132326/http://www.kayipdunya.com/wp-content/uploads/kalins-pdf/singles/turk-mitolojisi-sozlugu-a-b.pdf>
14. Aydoğan S. Türk Mitolojisi Bağlamında Bilge Kadından Korkulan Kadına Dönüşüm. Mitoloji Araştırmaları 2022:57.
15. Çobanoğlu Ö. Türk halk kültüründe memaratlar ve halk inançları. Ankara: Akçağ Yayınları. 2021.
16. Öztürk G. Carl Gustav Jung'ın dört arketip kuramı çerçevesinde kadının benlik sunumu ve sosyal medyada kadının metalaştırılması üzerine bir araştırma. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. 2019.
17. Öncül K. Dede Korkut hikâyelerinde savaşçı kadın tipi ve animus kavramı. Electronic Turkish Studies 2008;3(2).

18. Çoruhlu Y. Türk Mitolojisinin Anahatları. İstanbul:Kabalıcı, 2002.
19. Töret AB, Özdemir T. Eskişehir’de bir sağaltma ocağı: Albastı. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi 2022;15(39):677-690.
20. Çobanoğlu Ö. Batı Sibiry Türk Kültürü tetkiklerine göre Kayın ağacının Türk Mitolojisinde ‘Kutsal’laşmasının maddi kültürel nedenleri. III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, (Ed. Ülkü Çelik), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 2011;1:245-247.
21. Baysan M. Kütahya’da geçmişten günümüze doğum âdetleri: Bir gelenek olarak doğu yatağı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2020;(64):265-283.